

# En lidt overset “queer-person”

i Pontoppidans forfatterskab

CHRISTIAN DE THURAH

Henrik Pontoppidans forfatterskab spænder over en lang periode fra debuten i 1881 til den endelige udgave af erindringerne i 1943. Meget af det, der har været skrevet om forfatterskabet, har koncentreret sig om de tre store romaner *Det forjættede Land*, *Lykke-Per* og *De Dødes Rige*, der ligger nogenlunde midt i perioden, mens den del, der følger efter, ikke rigtig synes at have haft den store interesse. Og det er synd, for Henrik Pontoppidan gik ikke i stå efter *De Dødes Rige*. Han brugte en del tid på at rette i de tidligere værker, men fik også skrevet noget nyt, deriblandt den “halvstore” roman *Mands Himmerig*, der oprindeligt udkom i 1927.

I *Mands Himmerig* er der en biperson, en kvindeskikkelse, der er enestående i Pontoppidans forfatterskab, og det kan undre, at feminisme- og queerforskningen ikke har været mere opmærksomme på hende, men har koncentreret sig om de to kvindelige karakterer Jakobe Salomon i *Lykke-Per* og Jytte Abildgaard i *De Dødes Rige*. Det kan skyldes det forhold, som jeg nævner ovenfor, at den sidste del af Pontoppidans forfatterskab tilsyneladende ikke rigtig tæller med. Hvorfor det forholder sig sådan, vil jeg forsøge at give en forklaring på til slut, men lad os først se lidt nærmere på den omtalte kvindeskikkelse i *Mands Himmerig*.

Hun hedder Ragna Nordby og dukker op ca. en tredjedel inde i romanen, men det er ikke første gang, vi møder hende i forfatterskabet. Hun optræder også – og i en mere fremtrædende rolle – i skuespillet *Asgaardsrejen* fra 1906. I dette ret ibenske skuespil befinder vi os i rektor Nordbys hjem i en dansk provinsby. Rektoren var i sine unge dage oprørsk og radikal, dengang der efter en etatsråds mening “paa selve det kongelige Universitet blev holdt oprørske Forelæsninger, der vakte den største Opsigt” (Pontoppidan 1906: 40). Det lyder jo som de tidlige 1870’ere og Det Moderne Gennembrud. Men rektor Nordby er efterhånden gledet ind i det bedre borgerskab, har fået slebet kanterne af og kan lige straks fejre 25-års jubilæum som embedsmand. Der er lagt op til fejring med hædersbevisning og

festivitas. Men der er en, der ikke synes, der er noget at fejre, og det er rektorens datter, Ragna, der er i stærk opposition til hjemmet og derfor er forældrenes store bekymring.

Hendes "afvigende" adfærd viser sig, da hun som femten-sekstenårig forelsker sig i en italiensk berider i en omrejsende trup og vil stikke af hjemmefra. Det bliver dog ikke til noget, men skandalen klæber til hende. Hun er nu omkring tyve og provokerer familien og lokalsamfundet ved sin ligefremme opførsel og ved at gå udfordrende klædt i nedringede bluser. Hun vil, som moderen siger, "vække Forargelse i Byen med det bare Bryst" (smst.: 56). Hun vil heller ikke giftes med den lokale godsejers søn – eller giftes i det hele taget. Hun har en udpræget selvstændighedstrang og vil ikke finde sig i at blive opfattet som "Rektor Nordbys Datter" (smst.: 26). Forældrene betragter hende som småt begavet, men det er langt fra det indtryk, læseren får. Ragna vil hjemmefra, til København, og finde et arbejde, og hendes "bløde" far er ikke helt afvisende over for tanken, selv om det bekymrer ham, at hun vil klare sig selv og ikke modtage hjælp fra forældrene. Ragnas oprør får en klar retning, da familien får besøg fra København af moderens bror, journalisten og lystspildigteren (!) Otto Kall, der som ung var faderens kampfælle i det radikale oprør. Han er nu en syg, måske døende, og affældig mand, men modsat rektoren har han holdt fast i sin oprørskhed, sin radikalitet, hvilket nærmest har gjort ham til en paria. Ragna vil nu flytte ind til ham i København og være journalist, helst udenrigskorrespondent:

Den ene Uge opleve et Oprør i Rusland, den anden en Kulgrubestrejke i Belgien, den tredje maaske en rigtig Krig i Japan. Og saa at være med til at skrive sin Tids *virkelige* Historie. At lovprise dens Helte og brændemærke de usle og fejge. (smst.: 129)

Forældrene er absolut ikke med på den idé. Faderen ser journaliststanden som en korrumperet flok (smst.: 147-148) (hvad den også viser sig at være i *Mands Himmerig*), mens moderen er mere bekymret for det ægteskab, der nu ikke bliver til noget, og ser Ragnas planer som et udslag af ren trods ligesom skandalen med berideren (smst.). Og i øvrigt mener hun, at det er noget, Otto Kall har sat Ragna i hovedet som en hævn over dem, fordi rektoren svigtede oprøret.

Otto Kall advarer også Ragna om de omkostninger, det vil have, men samtidig ser han en åndsbeslægtet i hende, og han mener at forstå hendes særlige natur. Det kommer frem i en samtale mellem ham og Ragnas overfladiske bror, Fritz:

OTTO KALL

Hun bryder sig maaske overhovedet slet ikke om at blive gift.

FRITZ

Du mener, hun skulle være abnorm i seksuel Henseende?

OTTO KALL

Ja – saadan kaldes det vist nutildags af Ungdommen.

FRITZ

Hvilket?

OTTO KALL

Saadan en vis overlegen, munter Jomfruelighed i Forholdet til det erotiske. En instinktmæssig Forventning om stærkere og rigere Glæder end det banale Kissemisseri. (smst: 136-137)

Det forstår Fritz ikke, og Otto Kall uddyber ved at sige, at hos “ædle Dyr», dem, der har “de hidsigste og mest modtagelige Sanser”, er forplantningsdriften “en underordnet Passion” (smst.: 137), og han sammenligner Ragna med “en Ørneunge, naar den første Gang staar paa Randen af Reden og længes efter Ensomheden oppe i de høje, kølige Luftlag – “(smst: 138). Fritz svarer, at Ragna minder ham mere om en gås, hvad der får Otto Kall til at komme med følgende tirade:

Du glemmer, at en Ørn skal ses i Flugten. Paa Jorden bevæger den sig ganske rigtigt omtrent i samme Gangart som en almindelig Landsbygaas. [ ... ] Herved i den tykke Sumpluft er det altid de tammeste Fugle, der har den stolteste Holdning. (smst.)

Så bliver det vist ikke mere Pontoppidan *classic*. “Ørnenaturer» er der en del af i hans forfatterskab. Den mest udprægede af dem er Jakobe Salomon i *Lykke-Per*, men selv om hun og Ragna har en del til fælles, er der alligevel sket noget mellem *Lykke-Per* og *Asgaardsrejen* – og især mellem *Lykke-Per* og *Mands Himmerig*, hvor vi møder Ragna igen, efter at hun i slutningen af *Asgaardsrejen* har forladt forældrene for at slutte sig til Otto Kall i København. Jakobe og Ragna er ikke “ørne» på helt samme måde.

Ragnas største anke mod forældrene er, at hun aldrig har fået lov at være sig selv:

Jeg anklager ikke. Jeg vil blot have Lov til at tro paa mig selv. Men det har jeg aldrig maattet. Jeg skulle absolut klippes til efter alt det, jeg hader. Men jeg siger jer ... jeg skammer mig ikke længer over, at jeg ikke er anderledes. Det ærgrer mig blot, at jeg nogensinde har gjort det. *Det* er det eneste, jeg har at bebrejde mig! (Pontoppidan 1906: 152)

*Mands Himmerig* udkommer i 1927, altså mere end tyve år efter *Asgaardsrejen*, men det fremgår af romanen, at der kun er gået “et Par Aar” (Pontoppidan 1961: 73), siden vi forlod Ragna på vej til København. Dette udgør en lille kronologisk diskrepans, for mens man får indtryk af, at *Asgaardsrejen* udspiller sig i 1905

(Ragna taler om oprør i Rusland og krig i Japan i citatet ovenfor), står det helt klart, at *Mands Himmerig* foregår i 1914, selv om Pontoppidan ikke altid er i overensstemmelse med den faktuelle historie. Således var 1914 ikke et valgår, selv om det er det i romanen. Hvorfor Pontoppidan absolut skal have et valg puttet ind her, skal jeg vende tilbage til om lidt.

Det er tydeligt, at Pontoppidan gerne har villet genbruge sin hovedperson fra *Asgaardsrejen* i sammenhæng med Niels Thorsens ensomme kamp og udbruddet af Første Verdenskrig uden at skulle gøre hende ret meget ældre – og så må kronologien klare sig, som den bedst kan.

Vi møder Ragna Nordby igen under en lille festlighed på avisen “Friheden”, og her får vi en ret grundig beskrivelse af hende:

Ved siden af Døren sad for sig selv en ung, mørkøjet Brunette paa en Avispakke. Hun hvilede Armene paa Knæene, havde et Glas Whisky i Haanden og nippede nu og da til det uden i øvrigt at tage Del i Lystigheden. Det var Ragna Nordby, mellem Kammeraterne kaldt den haardkogte paa Grund af sin Utilgængelighed. Til hendes Væsen svarede hendes Klædedragt. Hun bar en graa, strikket Trøje, der sad om hende som en Ringbrynje, dertil en simpel, mørkeblaa Nederdel og store Snørestøvler. Da hun desuden hverken var pudret eller sminket, tog hun sig mærkelig fremmedartet ud blandt de andre Damer. Med sin brune Hud og sit mørke Haar, kunde hun vække Forestillingen om en ung Landløberske, der havde forvildet sig herind fra en Zigøjnervogn. For et Par Aar siden var hun dukket op i den københavnske Journalistverden med Anbefaling fra den gamle Literat og Smædeskriver Otto Kall, som hun boede sammen med og kaldte sin Onkel, – (Pontoppidan 1961: 72-73)

Der er flere interessante træk ved denne beskrivelse. For det første det eksotiske udseende. Igenem Pontoppidans forfatterskab signalerer det nogle bestemte kvaliteter, der bedst kan sammenfattes i det allerede nævnte begreb “ørnenatur”. Jakobe Salomon i *Lykke-Per* er det tydeligste eksempel. Per Sidenius selv drømmer i øvrigt som barn om at være en sådan vild, fremmed natur, men er det ikke. For det andet fremgår det af beskrivelsen, at Ragna gør, hvad hun kan for at nedtone sit køn, og det lykkes tilsyneladende meget godt. Da redaktionssekretæren meddeler Thorsen, at en frk. Nordby, der tidligere har været ansat på “Friheden”, nu søger job på Thorsens nye avis “Døgnet”, siger Thorsen, at han “ikke vil have Skørtesuset herind i Kontorerne”. Dertil svarer redaktionssekretæren: “Naa – saadan rigtig Dame er hun nu ikke. Hun er i det hele lidt for sig selv.” (smst.: 141) Og da en af redaktørerne på “Friheden”, lille Bergmann, bliver spurgt, om Ragna er smuk, svarer han:

Aa ja. Men hun er lidt halvtosset. Og om hendes Dyd er der mellem Journalister kun én Mening. Den er bepanstret. (smst: 161)

Ragna er dog ikke mere “bepansret”, end at hun på et tidspunkt har været kæreste med en ung journalist, der begik selvmord efter et skænderi med sin redaktør. Men om det var på grund af det, eller fordi han var jaloux over et avisudklip med et billede af Niels Thorsen, som Ragna havde sat op på væggen, står ikke helt klart. Ragna synes nærmest at foragte kæresten for hans svaghed (smst.: 79).

Når Ragna har et billede af Niels Thorsen, som hun på dette tidspunkt aldrig har mødt, hængende på sin væg, er det, fordi hun samler på helte, “berømte Opdagelsesrejsende, Nordpolsfarere og andre store Mænd i Politik, Videnskab og Sport” (smst: 81), og Niels Thorsen kvalificerer sig til heltestatus i hendes univers ved sin ensomme, mere og mere fanatiske kamp mod alt og alle, mod hele tidsånden, som han opfatter som “Nationens Afmandelse” (smst.: 105): sentimentale digtere, korrupte journalister og politikere, dovne arbejdere osv.

Otto Kall er netop død

Men i Aften var Sorgen næsten glemt, saa frydefuldt betaget var hun af det mægtige Røre, Thorsen havde vakt med sine Artikler. Det mindede hende om den hovedløse Opstandelse derhjemme i hendes Mors Høsegaard, naar Høgen pludselig viste sig over Skovbrynet. Hun havde i disse Dage oplevet, hvad hun fra Barn havde drømt om som det største af alt: en Ridders heltemodige Enekamp mod Drager og Trolde. (smst.: 120-121)

Dér var den igen, “ørnen”! Niels Thorsen er altså et svar på Ragnas drøm, og det gælder også den anden vej: I bogens begyndelse, længe før Ragna dukker op, drømmer Thorsen om “– en Veninde efter hans Sind. En storhjertet, kampglad Fylgje” (smst.: 15), altså en, der kan stå *ved siden af* ham. Niels Thorsen er gift med Asta, der på alle måder lever op til tidens norm for den ideelle hustru. Hun er smuk, dannet og meget forelsket i og loyal over for sin mand. Hun har givet afkald på alt for hans skyld, har stort set ikke noget med sin søster at gøre, da søsteren og Thorsen ikke kan sammen. Asta har nærmest ikke nogen selvstændig identitet, idet hun er gået fra at være nogens datter (“født Bodenhoff” står der ikke mindre end tre gange!) til at være nogens hustru. Hun er ikke på noget tidspunkt sin egen. Hun står i enhver forstand *bag* Niels Thorsen og kan stort set intet foretage sig, når han ikke er der – og han er der næsten aldrig. Da hun fornemmer, at Niels bliver mere og mere optaget af Ragna, og mistænker ham for at være hende utro med Ragna (hvad han ikke er), er der således intet tilbage af det, der konstituerer hendes verden, og hun begår selvmord.

Modsat forholder det sig med Ragna. Hun står også i begyndelsen loyalt *bag* Thorsen, men hun er ikke passiv og bliver ikke stående dér. Hun tager selv initiativ til at holde nattevagt på avisens trykkeri for at sikre, at typograferne ikke med vilje forvansker Thorsens artikler, og efterhånden bevæger hun sig hen *foran* ham, endda helt bogstaveligt, da det under et politisk møde kommer til håndgribeligheder, og Ragna kaster sig ind i slagsmålet for at forsvare Niels Thorsen. Det koster hende en tur på hospitalet (smst.: 191-192).

Astas skæbne er på ingen måde enestående i Pontoppidans forfatterskab. Det er fyldt med kvinder, der forkrøbles, ja, går til i ægteskabet. Den, der umiddelbart ligner hende mest, er Ursula i *Nattevagt* (1894), men der er adskillige andre. Hos Pontoppidan er ægteskabet en prokrustesseng, og for at passe i den må kvinden "klippes til", som Ragna udtrykte det i *Asgaardsrejen*. Der er også kvinder i forfatter-skabet, der på forskellig måde gør oprør mod rollen, mod normerne, men dem går det ikke meget bedre – med undtagelse af Jakobe Salomon i *Lykke-Per*. Jakobe gør sig dog ikke ganske fri af den traditionelle rolle som hustru og mor. Hun bliver ganske vist ikke gift, men moderrollen spiller hun stadig, blot over for børn, der ikke er hendes egne.

Med Ragna Nordby sker der noget helt nyt. Hun går et skridt videre end nogen anden kvindefigur hos Pontoppidan, idet hun ikke blot gør oprør mod normerne, men sætter sig helt ud over dem. Det ser vi ikke alene i hendes fremtræden som beskrevet ovenfor, men også i hendes livsstil. Da Otto Kall dør, flytter hun op i et hummer på loftsetagen i samme ejendom og ikke ind på et "de mange pæne Pensionater", og derved opfører hun sig ifølge Thorsens mor "lissom Gadetøsene" (Pontoppidan 1961: 181). Thorsens søster forsvarer Ragna: "Det forstaar du ikke, Mor! [ ... ] Ragna sætter den personlige Frihed over alt. Ingen Lænker, ingen Baand!" (smst.). Ragna klarer sig selv økonomisk som journalist, hun er aktiv og initiativrig, hun cykler rundt i byen og opsøger historier (helst lidt dramatiske), og når hun kommer hjem til Vesterbro om aftenen, tager hun cyklen på nakken og slæber den op på femte sal. Hun er helt uafhængig – også af Niels Thorsen. Da han bukker under, har hun aftjent sin læretid i hans lille krig og er nu klar til at drage ud i verden på egen hånd, i egen ret, som krigskorrespondent i den store krig. Så sideløbende med, at den traditionelle kvinderolle i skikkelse af Asta lægges i graven, får en ny kvinderolle luft under vingerne.

Ragna Nordby er således den mest oprørske kvindeskikkelse i Pontoppidans forfatterskab. Når det tilsyneladende har knebet lidt med at få øje på hende, kan det skyldes det forhold, som jeg nævnte indledningsvis, at man ikke har beskæftiget sig ret meget med den del af forfatterskabet, der ligger efter *De Dødes Rige*, og det vil hovedsageligt sige *Mands Himmerig*. Og hvorfor har man så ikke det? Jeg tror, svaret er ret enkelt: Det er simpelthen for "ubehageligt". Det, der først og fremmest adskiller *Mands Himmerig* fra de tidligere værker, er, at romanen henter sit billedsprog et andet sted fra. Hvor de tidligere værker som oftest havde *naturen* som referenceramme, har Pontoppidan her valgt i stedet at bruge *krigen*. I *Mands Himmerig* svælges der i krigsmetaforik, og det endda af en sært altmodisch slags med norrøne og middelalderlige referencer. Niels Thorsen er en "ridder", Ragna en "fylgje" eller "valkyrie"; der kæmpes mod "drager og trolde" osv. Thorsen kæmper først med artikler, så med politiske møder op til folketingsvalget (det valg, Pontoppidan ganske uhistorisk har anbragt i 1914, og som bliver Thorsens undergang, fordi folket slet ikke vil, som han vil), og han når efterhånden så langt ud i sin ekstremisme, at han mener, at der skal en krig til:

Vi er et Folk uden Fremtid. [ ... ] Det eneste, der nu kan redde os fra en forsmædelig Undergang, er en stor europæisk Krig, der sætter os Bajonetten paa Struben. (smst.: 198)

Og da krigen kort efter bryder ud, kræver han “Hæren bragt paa Kampfod”, og dannelse af “Friskarekorps”, og han priser Belgien, “der foretrak Døden for æreløs Underkastelse”. (smst.: 206)

Disse holdninger er blevet opfattet som Pontoppidans egne, og det er klart, at de har virket som en rød – eller snarere: sort – klud på det intellektuelle establishment, der oven i købet så sine antagelser bekræftet, da Pontoppidan godt et år senere offentliggjorde artiklen “Et Nytaarsønske” i de konservative aviser Nationaltidende og Dagens Nyheder 1. januar 1929 (Pontoppidan 1929). Heri fremsatte Pontoppidan i eget navn nogle betragtninger, der minder meget om Niels Thorsens. Særligt en formulering fra denne artikel blev herostratisk berømt, nemlig at Pontoppidan kaldte krigen for “Foryngelsens Bad”. Det fik en meget vred Knuth Becker til at skrive en replik i form af digtet “Foryngelsens Bad” (1929), og han var ikke den eneste, der var vred og skuffet.

Da *Mands Himmerig* blev genoptrykt i 1961 (den udgave, der refereres til i denne artikel), kaldte også Hans Hertel den i en artikel i Ekstrabladet “ubehagelig”. Han skrev bl.a.:

*Mands Himmerig* virker i dag som en forældet form for politisk kærlighedsroman, gennemtrukket af aktuel forbitrelse og strittende af piggede hib til højre og venstre. Dens psykologi er firkantet, uformelig, den rasler af længst rustne nationale begreber, og stilen slæber sig ofte tungt patetisk og billedoverlæsset af sted. (Hertel 1961)

Hertel har dog også blik for, at denne roman i virkeligheden ikke i sin holdning adskiller sig så meget fra det tidligere forfatterskab. Den er blot mere provokerende, og Pontoppidans provokationer bør altid tages med et gran salt, de er kun “en side af sandheden”. Hvad “hele sandheden” så er, vil det føre for vidt at komme ind på her, men en del af den er, som jeg har forsøgt at påvise i *Den civiliserede rejsendes møde med naturen* (de Thurah 1977), at der gennem næsten hele Pontoppidans forfatterskab, bag den realistiske overflade, ligger et mytologisk univers styret af radikale og drakoniske love. I *Mands Himmerig* og “Et Nytaarsønske” stikker dette bagvedliggende univers blot bukkefoden lidt tydeligere frem end i resten af forfatterskabet, og det er, tror jeg, grunden til, at man helst vil glemme de to tekster. Men dermed overser man også den mest normoverskridende, den mest moderne – den mest “queer” – kvindefigur i forfatterskabet. Ragna er ganske vist mere skitseagtigt tegnet end Jakobe Salomon og Jytte Abildgaard, men hun er en skitse til noget nyt.

## ABSTRACT

When it comes to female characters in Henrik Pontoppidan's works, focus is often on either Jakobe Salomon in *Lykke-Per* (eng. *A Fortunate Man*) or Jytte Abildgaard in *De Dødes Rige* (eng. *Realm of the Dead*) – or both. In this article, Christian de Thurah draws attention to a third female character who appears in two of Pontoppidan's late works, the play *Asgaardsrejen* (1906) and the novel *Mands Himmerig* (1927), Ragna Nordby. This slightly overlooked character is seen here as Pontoppidan's late attempt to depict a modern, emancipated – even “queer” – female.

*Christian de Thurah, født 1949, cand.mag. i dansk og engelsk. Tidl. gymnasielektor og underviser på SDU. Medlem af Pontoppidan Selskabets bestyrelse.*

### Litteraturliste

- de Thurah (1977). “Den civiliserede rejsendes møde med naturen” på henrikpontoppidan.dk
- Hertel, Hans (1961). “Artikel” i Ekstrabladet den 14.6.61, hentet fra [henrikpontoppidan.dk](http://henrikpontoppidan.dk) (10.12.23))
- Becker, Knuth (1929). “Foryngelsens bad” i *I Moderne dansk Lyrik*, Woels forlag
- Pontoppidan, Henrik (1898-1904). *Lykke-Per*, Gyldendal
- Pontoppidan, Henrik (1906). *Asgaardsrejen*, Det Schuboeske Forlag
- Pontoppidan, Henrik (1912). *De Dødes Rige*, Gyldendal
- Pontoppidan, Henrik (1961, 1927). *Mands Himmerig*, 5. oplag, Gyldendal
- Pontoppidan, Henrik (1929). “Et Nytaarsønske” i *Nationaltidende og Dagens Nyheder* den 1. 1. 1929, hentet fra [henrikpontoppidan.dk](http://henrikpontoppidan.dk) (10.12.23))